

TEOLOGIE VERSUS TERAPIE

Pr. Conf. Univ. Dr. Nicolae MORAR
UNIVERSITATEA DE VEST – TIMIȘOARA

ABSTRACT: Contemporary world relates itself to *theology* and *medical therapy*, differently. Some people attach great importance to either one, or the other of the two ways of approach, regarding human existence. Others accept them both, saying that both contribute to a man's better framing in his inexorable, historical destiny. There are also people, who radically exclude either theology – as a means of remedy against suffering –, or medical therapy – as a life normalizing solution. This is so, but it really is not. It is, because we are accustomed to operate with polarizing, contrasting judgments, like *value* versus *non-value*. And it is not, because from the beginning of the human being's exile into our time-consuming history, theology and therapy strove to ameliorate the drama of a man touched by the unforeseen, and comfort him in front of the implacable tragedies.

Keywords: *man, suffering, theology, therapy, value, non-value*

Lumea contemporană se raportează diferit la *teologie* și la *terapia medicală*. Unii acordă o importanță deosebită fie uneia fie alteia dintre cele două direcții de abordarea a existenței umane. Alții le acceptă deopotrivă, apreciind că ambele contribuie la o bună încadrare a omului în inexorabilul său destin istoric. Sunt însă și inși care exclud în mod radical ori teologia ca mijloc de remediu în fața suferinței, ori terapia medicală ca soluție de normalizare a vieții omenești. Este așa, nefiind așa. Este așa pentru că suntem deprinși să operăm cu judecăți polarizate, contrastante, de genul: *valoare-nonvaloare*. Și nu este așa, pentru că, de la începutul exilului uman în istoria noastră cronofagă, teologia și terapia s-au străduit să amelioreze drama omului atins de stihialitate și să-l consoleze în fața tragediilor implacabile.

1. Teologie versus terapie

Titlul comunicării, așa cum ușor se poate constata, este provocator. El așează teologia și terapia într-o situație ireconciliabilă, definitiv conflictuală. În realitate, antinomia la care am recurs reia o imagine literară de factură biblică, referitoare la condiția umană incipientă.

În fapt, despre ce este vorba? Despre evocări vechi testamentare, care prezintă starea umanului în două ipostaze definitorii.

Prima dintre acestea surprinde aristocrația ființei umane, condiția lui *homo paradisiacus* și locul special al așezării sale în existență. Omul – precizează textul sacru – a fost creat după *chipul* și *asemănarea* lui Dumnezeu: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul!”¹. Apoi narațiunea subliniază demnitatea ce i-a fost acordată făpturii umane, prin așezarea ei într-un mediu de viață creat special (!): „Dumnezeu a sădit o grădină în Eden – glosează autorul biblic –, spre răsărit, și a pus acolo pe omul pe care-l zidise”².

Relatarea biblică continuă și relevă „porunca” dată de către Dumnezeu lui Adam – „Din toți pomii din rai poți să mănânci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!”³ –, evenimentul numirii de către Adam a vietuitoarelor – „Și Domnul Dumnezeu, Care făcuse din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului, le-a adus la Adam, ca să vadă cum le va numi; așa ca toate ființele vii să se numească precum le va numi Adam. Și a pus Adam nume tuturor animalelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor sălbatice”⁴ – și fascinantul dialog al lui Dumnezeu cu Adam, ce a urmat încălcării de către protopărinți (Adam și Eva) a recomandării divine de a nu mânca din pomul cunoștinței binelui și răului: „Iar când au auzit glasul Domnului Dumnezeu, Care umbla prin rai, în răcoarea serii, s-au ascuns Adam și femeia lui de fața Domnului Dumnezeu printre pomii raiului. Și a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam și i-a zis: «Adame, unde ești?» Răspuns-a acesta: «Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut, căci sunt gol, și m-am ascuns». Și i-a zis Dumnezeu: «Cine ti-a spus că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul din care ti-am poruncit să nu mănânci?» Zis-a Adam: «Femeia care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom și am mâncat». Și a zis Domnul

¹ *Facerea*, 1, 26-27.

² *Idem*, 2, 8.

³ *Idem*, 2, 16-17.

⁴ *Idem*, 2, 19-20.

Dumnezeu către femeie: «Pentru ce ai făcut aceasta?» Iar femeia a zis: «Șarpele m-a amăgit și eu am mâncat»⁵.

Ceea ce se poate constata din conținutul celor trei evocări e faptul că ele surprind un real parteneriat al omului cu Plăsmuitorul său, respectiv o relație directă, nemijlocită, sensibilă, văzută. Nobilele creaturi, cu alte cuvinte, se bucurau de un dar *ontic* inconfundabil și anume *tiposul* divin, sau de acea *imago dei*, de *chipul* divin (ebraică „telem” desemnează prezența lui Dumnezeu în om, sau reprezentarea Creatorului de către făptura umană), și de un *topos* („Eden”, din sumeriană, *încântare*, *câmpie*⁶) în care nu locuiau singuratice, ci de unul în care Creatorul însuși era prezent efectiv și se manifesta fără a stârni în conștiința plăsmuirilor Sale emoții de niciun fel. În termeni proprii discursului nostru teoretic, acest raport era unul de factură *teologică*: Dumnezeu era văzut de către Adam și Eva și cei doi dialogau cu El în mod curent, iar celulele organismului uman nu fuseseră atinse de entropie.

Ipostaza a doua surprinsă de textul biblic prezintă starea umanului în etapa ce a urmat sfidării poruncii divine de către protopărinți. Eva va fi fost nevoită să nască în suferință și să se supună bărbatului: „Iar femeii i-a zis: «Voi înmulți mereu necazurile tale, mai ales în vremea sarcinii tale; în dureri vei naște copii; atrasă vei fi către bărbatul tău și el te va stăpâni»”. Iar Adam va fi trebuit să muncească pământul și să-și câștige existența: „Pentru că ai ascultat vorba femeii tale și ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit: «Să nu mănânci», blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale! Spini și pălămidă îți va rodi el și te vei hrăni cu iarba câmpului! Însudoarea fetei tale îți vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce”⁷. În plus, Dumnezeu i-a izgonit pe cei doi din grădina Edenului: „Și a zis Domnul Dumnezeu: «Iată Adam s-a făcut ca unul dintre Noi, cunoscând binele și răul. Și acum nu cumva să-și întindă mâna și să ia roade din pomul vieții, să mănânce și să trăiască în veci!... » De aceea l-a scos Domnul Dumnezeu din grădina cea din

⁵ *Idem*, 3, 9-14.

⁶ Ronald F. Youngblood, F. F. Bruce, R. K. Harrison, Thomas Nelson Publishers, *Nelson's New Illustrated Bible Dictionary*, Rev. Ed. of: Nelson's Illustrated Bible Dictionary, 1995. D. R. W. Wood, *New Bible Dictionary*, InterVarsity Press, 1996, c. 1982, c1962, 289.

⁷ *Facerea*, 3, 16-19.

Eden, ca să lucreze pământul, din care fusese luat. Și izgonind pe Adam, l-a așezat în preajma grădinii celei din Eden și a pus heruvimi și sabie de flacără vâlvâitoare, să păzească drumul către pomul vieții”⁸.

Ipostazele tocmai prezentate apreciem că lămuresc de ce, la origini, teologia a fost opusul terapiei. Vârsta teologică a umanității era mai presus de orice afectare: ființa umană era parte a lumii lui Dumnezeu, iar Dumnezeu, prin prezență Sa în viața omului, îl aurora cu dragostea și harul Său sfințitor. Teologia nu era o simplă vorbire despre Dumnezeu, cum e receptată astăzi, ci era o conversație nemijlocită a lui Dumnezeu cu omul și a omului cu Dumnezeu.

Eșecul omului în existență, sau păcatul original, așa cum am arătat, a afectat major ontologia umană. Intrat în istorie, omul a conștientizat trista experiență generată de păcat. A descoperit suferința și boala – în ambele lor ipostaze: fizică și psihică –, iar peste toate acestea moartea. Păcatul s-a afirmat ca o povară pentru trup și suflet, condiție în care faptul terapeutic a devenit imperios necesar. În acel context, teologia și terapia aveau să se logodească definitiv.

2. Teologie și terapie

Desprins din *Realitatea primă* și împresurat de *realitatea secundă*, făptura umană s-a văzut nevoită să-și optimizeze existența istorică, aspect bine tușat de o altă povestire biblică, în care protagoniști sunt doi dintre fiii lui Adam și ai Evei, Cain și Abel.

Ieșiți din debusularea produsă de căderea în timp și într-un spațiu ostil și marcați de tăcerea lui Dumnezeu, cei doi au simțit nevoia de reintegrare în atmosfera paradisiacă. Și au înțeles să-și fundamenteze acțiunea printr-un gest cultural, nereglementat simbolic: „Cain – narează textul biblic – a adus jertfă lui Dumnezeu din roadele pământului. Și a adus și Abel din cele întâi-născute ale oilor sale și din grăsimea lor”⁹. Direcția luată de fumul rezultat în urma cremanției a fost însă fatală pentru Abel, ucis de către fratele său, Cain. Interogația divină: „Ce ai făcut?”¹⁰ avea însă să fi trezit conștiința lui Cain din somnul subiectivității, cum de altfel avea să o fi deșteptat și pe cea a urmașului său, strănepotul Lameh, și el autor a două crime¹¹. Sunt

⁸ *Idem*, 3, 22-24.

⁹ *Idem*, 4, 3-4.

¹⁰ *Idem*, 4, 10.

¹¹ *Idem*, 4, 23.

momente când putem afirma că s-a instalat în factualul uman metoda psihoterapeutică, omul simțind necesitatea invocării ajutorului divin: „Atunci au început oamenii – subliniază hagiograful – a chema numele Domnului Dumnezeu”¹².

Dintr-o perioadă ulterioară a aceleiași străvechimi avem informații certe despre primele remedii madicale ale suferinței. O demonstrează documentele arheologice, inventarul pristoric existent dovedind că, încă din paleolitic, au fost aplicate tratamente corespunzătoare pentru leziunile traumatice și s-au efectuat trepanații craniene, cu efect terapeutic real¹³.

Cât privește etapa istorică a civilizației și spiritualității umane, aceasta relevă prezența unui arsenal medicamentos destinat bolnavilor (smochinele, curmalele, perele, pielea de șarpe, uleiul de pește, cărbunele rezultat din holocaustul animalelor, laptele, mierea, sarea de mare, ceapa, usturoiul – la mesopotamieni, egipteni, greci)¹⁴, precum și a unor lucrări consacrate oftalmologiei, pediatrie, obstetricii, ginecologiei (în special, la greci). Paralel cu acest suport terapeutic medical, vechiile popoare din Mesopotamia, Egipt și Grecia au promovat o terapie religioasă la fel de însemnată. Ghidul spiritual pentru înnobilarea ființei umane a fost dominant de metode diverse, destinate asocierii omului cu zeii. Exemple sugestive în acest sens au fost mesopotamianul Ghilgameș, regele din Uruk care s-a remarcat prin faptul că a ajuns până în vecinătatea ființelor divine¹⁵, precum și discipolii școlilor orfică și pitagoreică din Grecia antică, impozanți prin performanța de a se fi raportat la moarte cu seninătate, ca urmare a vieții morale asumate în timpul istoric dat¹⁶.

¹² *Idem*, 4, 26.

¹³ Trepanațiile se efectuau cu lame de silex/oxidian (piatră vulcanică), obiecte de bronz și de fier.

¹⁴ Cel mai vechi document medical este o tăbliță de lut sumeriană, scris de către un medic în anul 2200 î. Hr. F. Fedele, *L'evidenza impalpabile: il bere nella preistoria europea*, în *Storie del vino*, Milano, 1991, pp. 35-68. J. D. Lewis-Williams, T. Dowson, *On vision and power in Neolithic: evidence from the decorated*. Mențiuni de aceeași natură apar în Egipt – *Papyrusul Ebers*, datat 1555 î. Hr.

¹⁵ * * *, *Epopoea lui Ghilgameș*, traducere de Virginia Șerbănescu, Ed. Mondero, București, 2008.

¹⁶ Orfismul a fost o mișcare religioasă cu asociații secrete, cu o întregă literatură concretizată în imnuri lirice, și cu o doctrină elaborată. Potrivit învățaturii orfice, omul poartă genetic urmele păcatului, pe care trebuie să-l abroge prin suferințe succesive. Fiind întemnițat în trup, sufletul uman poate fi eliberat prin rugăciune, purificări rituale și prin evitarea consumului de hrană de origine animală. Deși exercițiile ascetice aveau

În creștinism, teologia și terapia nu se exclud ci se conjugă în mod desăvârșit.

Despre Hristos Domnul s-a afirmat, cu secole înainte de întrupare, că Se va impune printr-o activitate taumaturgică inconfundabilă: „Acest – scria profetul Isaia – neputințele noastre a luat și bolile noastre le-a purtat”¹⁷. Premoniția avea să fi fost confirmată de dublele acțiuni terapeutice realizate de către Fiul lui Dumnezeu: „Și făcându-se seară – nota Sfântul Evanghelist Matei –, au adus la El mulți demonizați și a scos duhurile cu cuvântul și pe toți cei bolnavi i-a vindecat”¹⁸. Dar vindecările făcute de Iisus Mântuitorul nu au fost doar rezultatul unui act psihoterapeutic, fundamentat pe un construct colocvial. Evanghelia Sfântului Ioan relatează despre vindecarea unui orb în urma aplicării pe ochii aceuia de către Hristos a unui amestec format din salivă și pmânt, procedeu urmat de o îndepărtare a tinei prin spălarea cu apă: „Și trecând Iisus, a văzut un

darul de a asigura o stare relativă de confort spiritual, orfismul a dezvoltat o teorie eshatologică, potrivit căreia amenințările la adresa sufletului se mențin și după moarte. Pentru a depăși această perspectivă nedorită, orfismul a elaborat un ghid de formule salvatoare, cu ajutorul cărora inițiații puteau să dobândească liniștea eternă, evitând consecințele dramatice ale reîncarnării. Formulele despre care am amintit erau scrise pe mici plăcuțe de aur și atârnate la gâtul defuncților. A. Boulanger, *Orfeu. Legături între orfism și creștinism*, traducere de Dan Stanciu, Ed. Meta, București, 1992, pp. 11-33.

Pentru realizarea performanței spirituale dorite, Pitagora a recurs la un proces educativ elaborat. Școala sa a devenit un *ordin*, cu cicluri de inițiere. Ca operație preliminară de cercetare a candidatului, maestrul culegea informații despre atitudinea tânărului față de prieteni și părinți și despre „frecventările” sale („unde zăbovea cu mai multă plăcere”, „cu cine împărțea bucuria și suferințele”). Totodată se proceda la o examinare directă a subiectului – fața, mersul și întreaga mișcare a corpului, râsul și felul acestuia de a vorbi, pentru a fi puse în lumină semnele manifeste ale unor deprinderi nevăzute din sufletul omenesc¹⁶. Urma apoi conformarea cu regula tăcerii și a secretului. În timpul *tăcerii (siope)* de cinci ani (după unii autori), ucenicul urma să-și dovedească tăria, trebuind să-și stăpânească limba și să păstreze secretul. În cadrul acestei perioade stadiul preliminar de doi ani era cel mai dur. Inițierea continua cu deprinderea cunoștințelor de matematică și de fizică dar și de muzică, socotindu-se că muzica, în calitate de grai al *muzelor*, aducea starea de *katharsis*, purificând, vindecând de rău și armonizând sufletul cu universul¹⁶. M. Nasta, *Note la Pythagoras*, în *Filosofia greacă până la Platon*, vol. I, partea a doua, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 89. Origen, *Philosophmena*. Ap. Pythagoras, *Elemente ale doctrinei anonime*, traducere de Mihai Nasta, în *Filosofia greacă până la Platon*, vol. I, partea a doua, p. 65. Iamblichos, *De vita pythagoreica*, traducere de Mihai Nasta, în *Filosofia greacă până la Platon*, vol. I, partea a doua, 15, 68.

¹⁷ Isaia, 53, 5.

¹⁸ Matei, 8, 16.

om orb din naștere. (...)a scuiat jos și a făcut tină din scuiat, și a uns cu tină ochii orbului. Și i-a zis: Mergi de te spală în scaldătoarea Siloamului (care se tâlcuiește: trimis). Deci s-a dus și s-a spălat și a venit văzând”¹⁹.

Evident că o astfel de practică nu are corespondent în medicația clasică. Ea poate fi însă înțeleasă pe un registru hermeneutic superior. Palierul pe care îi descoperim sensul este hieratic, este acel nivel unde Dumnezeu, omul și lumea se întâlnesc în ambianța tainei. Și aceasta întrucât, potrivit învățaturii creștine, *Logosul* a pus rațiunile sau cuvintele Sale în raționalitatea lumii, realitățile date fiind «părți» ale lucrării lui Dumnezeu: „Căci în El sunt fixate ferm rațiunile tuturor – scria Sfântul Maxim Mărturisitorul – și despre aceste rațiuni se spune că El le cunoaște pe toate înainte de facerea lor, în însuși adevărul lor, ca pe unele ce sunt toate în El și la El, chiar dacă acestea toate, cele ce sunt și cele ce vor fi, nu au fost aduse la existență deodată cu rațiunile lor, sau de când sunt cunoscute de Dumnezeu, ci fiecare își primește existența efectivă și de sine la timpul potrivit, după înțelepciunea Creatorului”²⁰.

Prin urmare, actul pedagogic urmărit de Iisus a avut ca scop să pună în evidență că lucrarea lui Dumnezeu e minunată și că însuși elementele lumii create sunt prelungiri, sunt agenți ai Săi în forme variate. De fapt și chimioterapia nu utilizează altceva decât tot elemente preluate din natură.

La finalul acestor rânduri, amintim o remarcă făcută de Hristos Domnul și consemnată de către Sfântul Evanghelist Luca, el însuși de profesie medic: „Eu, cu degetul lui Dumnezeu, scot pe demoni”²¹. Ce înțeles are acest adagiu? Faptul că, fie că vorbim de minnune, așa cum o face teologia, fie că vorbim de terapia clinică, așa cum procedează medicina, în spatele ambelor acțiuni stă Cel nevăzut. Dar pentru a înțelege aceste aspecte e nevoie de o minte vigilentă, pentru că „mintea desăvârșită – nota același Sfânt Părinte citat (Maxim Mărturisitorul) – este aceea care, prin credința adevărată, a

¹⁹ *Ioan*, 9, 1. 6-7.

²⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Către Ioan, arhiepiscopul Cyzicului, Maxim, bucurie în Domnul*, în *Ambigua*, traducere de Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, 7e.

²¹ *Luca*, 11, 20.

supracunoscut în chip supraneștiut pe Cel supranecunoscut”²² și acționează în conformitate Voia Lui și, evident, în conformitate cu destinul nostru existențial.

²² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *A treia sută a capetelor despre dragoste*, traducere de Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, vol. II, Ed. Arhiepiscopiei, Sibiu, 1947, III, 99.